

Viiskümmend aastat Veski päevi

Jüri Valge

keelehooldekeskuse koordinaator

Akadeemik Johannes Voldemar Veski tähtsust eesti kirja-, sh eriti oskuskeele arendamisel on raske üle hinnata. Ta osales „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” (1918) koostamisel, koostas ja toimetas olulise osa „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatust” (I–III, 1925–37), juhtis kümnete terminoloogiakomisjonide tegevust, mille tulemusena valmis enam kui 30 oskussõnastikku rohkem kui 150 000 terminiga. Aastail 1915–1934 toimetas Veski ajakirja Eesti Kirjandus, 1936–1940 Eesti Keelt. Kolmkümmend seitse aastat oli Veski Tartu ülikooli õppejõud, sellest 1946–1956 eesti keele kateedri juhataja; 1946–1968 juhtis ta Emakeele Seltsi.

Teeneka keelemehe üheksakümne viiendaks sünnipäevaks (27.06.1968) ette valmistatavast konverentsist sai paraku mälestusüritus. Pool sajandit tagasi alguse saanud traditsioon aga kestab praeguseni ning selle iga ja toimumise stabiilsus eeldavad väikest vahetõukuvõtet. Kuna esimesest kahekümnest aastast on Valve-Liivi Kingisepa ülevaade juba olemas (Kingisepp 1989), siis on järgnevas pearõhk eelkõige viimasel kolmekümnel (aga mitte ainult).

Esimene, mida kahtlemata tuleb esile tõsta, ongi kõnealuste keelekonverentside korraldamise kestus. Kui mitmesuguste ühenduste põhikirjajärgsed, liikmeskonnale määratud aastakoosolekud kõrvale jätta, siis pole ühtki teist soliidset avalikku keeleüritust (olgu selleks siis rakenduslingvistika või väikeste keelte konverentsid, keelefoorumid, selge keele, õiguskeele, terminoloogia, teksti või keeleauhinna päevad), mis nii-suguse toimumiskordade arvuni oleks jõudnud. Eraldi teema on muidugi koolide keelepäevad (vt Tender 2000), mida on seni korraldatud enam kui 300 korda (Laar, Rumm, Aare 2017), kuid mis eelkõige pedagoogilise üritusena on siiski teisest klassist. Püsiv – väikeste paratamatute kõikumistega – on olnud Veski päeva toimumisaeg tema sünnipäeval või selle

vahetus läheduses. Erandiks Veski ajakirjanikutööle pühendatud 4. konverents Tallinnas 1971. aastal, on kõik päevad toimunud Tartus ülikooli peahoone 139., Johannes Voldemar Veski nime kandvas auditoriumis (mõnel korral siiski ka senati saalis või aulas).

Silmatorikavalt lai on olnud Emakeele Seltsi juhatuse kavandatud Veski päevade temaatika, mis on hõlmanud otse või kaudselt eesti keele ja keeleelu pea kõiki valdkondi (alates 11. konverentsist ongi iga Veski päev olnud pühendatud mingile kindlale temale). Seni peetud 232 ettekannet on kuulunud üle 3000 Johannes Voldemar Veski ja eesti keele austaja.

Mitmel konverentsil on käsitletud üldist ajaloolist keeleinfot, kajastatud tähtpäevi ja keeleelu aktuaalseid sündmusi: Veski keelearendus- ja terminoloogiatööd ning selle aluseks olnud vaateid, ajakirjanikuaastaid, muusikaalast tegevust; J. V. Veski 100, Emakeele Selts 70, Tartu ülikool 350, soome-ugri keeleteadust Eesti NSV-s (seoses VI fennougristika kongressiga Sõktõvkaris), foneetikaprobleeme (seoses XI rahvusvahelise foneetikakongressiga Tallinnas) jmt.

Olulisel kohal on olnud kirjakeele korpusliku ja staatuse planeerimise aspektid: palju tähelepanu on pööratud ÕS-ide koostamisel tekkinud/tekkivatele keelekorralduse ja keelehoolde küsimustele, viimasel ajal ka keelepoliitikale, eesti keele riiklikele arengukavadele ning nende elluviimisele ja eesti keele seisundikirjeldusele. Eesti (kirja)keele valdkondi on vaadeldud foneetikast leksikograafiani, keelekasutusalaadest on ettekanded puudutanud ajakirjanduskeelt, erivajadustega inimeste keelt ning eesti keelt infoühiskonnas.

Unustatud pole ei nimesid, terminoloogiat ega murdeid; viimase kümne aasta ettekandeteemade hulka mahuvad varem käsitletud tõlkekeele ja eesti keele kui võõrkeele kõrvale keelekontaktid, lõiming ning liivi keel.

Konverentside juhtimise austav ülesanne on üldjuhul kuulunud Emakeele Seltsi juhatuse esimeestele, esinejaid on olnud palju. „Suur on olnud Emakeele Seltsi omaaegsete esimeeste A. Kase ja H. Rätsepa roll, korduvalt on esinenud R. Kull, P. Ariste, T. Erelt, H. Saari, Ü. Viks, M. Hint, E. Uuspõld jt.” (Kingisepp 1989). Ettekandeid peeti esimesel kahekümnel aastal kokku 86, viimasel kolmekümnel 146. Seejuures torkab silma, et üles on astunud oluline osa eesti keele uurimisega kokku puutunud/ puutuvatest inimestest – vähemalt üks kord on esinenud 99 oma ala spetsialisti. Viimasel kolmekümnel aastal peetud ettekanded on toonud

enaminesinenute hulka ka Reet Kasiku ja Valve-Liivi Kingisepa, Krista Kerge ja Jüri Valge, Martin Ehala, Tiit Hennoste, Helle Metslangi ja Silvi Vare. Tähelepanuväärselt on esinejate hulgas olnud muusika, õigusteaduse, geograafia ning tehnikaalade esindajad jt, mis osutab käsitletud keelekasutusvaldkondade hulgale.

Ettekanded on kahtlemata andnud vajalikku ja huvitavat infot kõigile poolesajast Veski päevast osavõtnuile, kuid need on olnud tähtsad ka esinejaile endile, pakkudes võimalust valminud või valmimisel uurimusi tutvustada. Viimasel puhul on arutelu sageli aidanud veel lahendamata küsimustele vastuseid otsida. Mõnedki ettekanded on leidnud avaldamist keeleväljaannetes, eelkõige Emakeele Seltsi aastaraamatutes. „Aastakonverents – J. V. Veski päev on kujunenud Eesti keeleteadlastele kõige olulisemaks foorumiks,” kirjutab Jüri Viikberg riigisekretär Ülo Kaevatsile (Viikberg 1993).

Konverentsiettekannete kõrval on Veski päeval toimunud muudki. Eriti sündmusterohke ja pidulik oli Johannes Voldemar Veski 100. sünniaastapäeva tähistamine 27. juunil 1973. aastal, mil ettekanded peeti Tartu ülikooli aulas. Samal päeval sai ülikooli peahoone 139. auditoorium (endine kuulus 5. auditoorium) rektori käskkirjaga akadeemiku nime ning seal avati tema pronkskuju (autor Ülo Õun). Veel enne seda oli 24. juunil avatud mälestuskivi Veski sünnikohas Vaidaveres (autor Ants Mölder) ja 26. juunil tahvel J. V. Veski viimases elukohas Tartus Vabriku 5. Samuti oli Keele ja Kirjanduse Instituut pühendanud Veski sünniaastapäevale Tallinnas peetud läänemeresoome filoloogia sümposiumi (15.–18. mail 1973).

Traditsioonilised on olnud lillede panek, tänusõnavõtt ja -laul akadeemiku kalmul ning aastaid tagasi Asta Veski meeolukad vastuvõetud Veskite Vabriku tänava kodus. Asta Veski asutas 1995. aastal ka oma isa mälestusfondi, millest aastail 1996–2000 ning 2002, 2009 ja 2011 jagatud stipendiumidega on toetatud kümmet eesti keelt peaaugina õppivat 3. või 4. aasta üliõpilast või magistranti. Stipendiaatide nimed tehti teatavaks Veski päeval.

Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetajal on sageli olnud võimalik esitleda selle järjekordset köidet just J. V. Veski päeval. Tänavu võis Mati Ereht lisaks ESA 62-le tutvustada just trükikojast tulnud „Eesti keele varamu” sarja järjekordset köidet, „Eesti keele süntaksit” (toimetatud koos Helle Metslangiga).

27. juunil 2017 peetud juubelikonverentsi teema oli „Keel täis kujundeid”. Igati päevakohane, sest alles hiljuti oli Jelena Skulskaja lingvistilises mõttes kõrvaltvaatajana kirjutanud (Skulskaja 2017): „Meie kõne on vaesevõitu, metafoorideks ja võrdlusteks ei jagu aega, me ei räägi kaunilt, me räägime täpselt ja lühidalt, sõnast vaestele pole suhtlemise luksus kättesaadav.” Missugune kujundikasutuse olukord on, seda aitasid selgitada kuus ettekannet. Asta Õim selgitas ettekandes „Kujundsõnast eesti fraseoloogias” kujundsõna mõistet ja nende määramise põhimõtteid ning kirjeldas kasu, mida kujundsõnadega tegelemine võib tuua; samuti iseloomustas ta 100 sagedasemat kujundsõna (eelkõige kehaosad, mõnede koduloomade ja taimede nimetused jne). Ann Veismanni ettekanne „Aja-metafooridest eesti keeles” vaatles kontseptuaalsest metafooriteooriast lähtuvalt seda, kuidas eesti keeles räägitakse ajast. Üks tema järeldusi oli, et aeg on teatud sorti koht.

Reet Hendriksoni teema oli „Ikka sõja- ja kujundkeele ristteel”. Uuringu alusel üritas autor teada saada, kas ja kuivõrd ühtselt Eesti ohvitserid sõjalisi põhitermineid mõistavad. Järeldused ei olnud eriti julgustavad.

Ekaterina Kornilitsina teemaks oli „Metafooride tõlkimisest kognitiivse keeleteaduse seisukohalt”. Eestikeelse televisioonisaate „Pealtnägija” venekeelseid subtiitreid hinnates näitas esineja, et enim kasutatakse metafooride kodustavat tõlkimist (võõrapärastava ja neutraalse kõrval).

Kadri Muischnek alustas oma ettekannet „Püsiühendid keeleressurssides” nende liigitusest, kirjeldas püsiühendite esindatust eesti keele elektroonilistes andmebaasides ning selgitas, kuidas neid tekstikorpustest leida saab.

Piret Voolaid rääkis teemal „Kujundiloomest eesti mõistatuste alaliikides”. Ta analüüsis kujundlikke väljendusi levinuimates eesti mõistatuseliikides. Tavamõistatustes on kujundiloomes suunatud lahendobjekti välimusele, oluline on poeetiline heakõla ja parallelism. Keerdküsimused põhinevad huumoril, mille aluseks on mitmemõttelisus ja absurdsus (nt elevandiküsimused). Liitsõnamängude vastuseks on kahekomponendilise tüvega kinnismetafoorid, mida ei pruugita metafoorina tajuda: *Millised kõrvad ei kuule? – Tassikõrvad*. Piltmõistatustes on kujundlikkus väga vabalt tõlgendatav.

Kalmistul kõneles Katrin Kern.

Viidatud kirjandus

- Kingisepp, Valve 1989. 20 J. V. Veski päeva. – Emakeele Seltsi aastaraamat 1987, 33, 140–143.
- Laar, Triinu; Rumm, Andra; Aare, Kätlin 2017. „Ma sain täna teada, et eesti keelel on veel lootust püsima jääda.” – Oma Keel 1, lk 86–91.
- Skulskaja, Jelena 2017. Mille eest võeti Arbatil kinni Hamlet? – Postimees 10.06.
- Tender, Tõnu 2000. Emakeele Seltsi keelepäevad 1961–1999: trepp elevandiluust tornist maale. – Emakeele Seltsi aastaraamat 1998–1999, 44–45, lk 123–134.
- Viikberg, Jüri 1993. Kiri riigisekretär Ülo Kaevatsile. – Emakeele Seltsi kirjavahetus: 7 – 1/5; 27.01.1993.

OK